

Népesség

Magyarul beszélő romák Erdélyben. Területi elhelyezkedés és lakóhelyi szegregáció

A „látható” roma lakosság száma az önkormányzati dolgozók heteroidentifikációja alapján mintegy kétszerese a népszámlálás során rögzített adatoknak. A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2016-os SocioRoMap vizsgálata keretében Románia szintjén 1 232 797 romáról számoltak be a válaszadók. A felmérés adatai szerint ennek 37,7%-a, azaz 474 122 roma él Erdély területén, a népesség 7%-át alkotva. A magyar nyelvű romák száma mintegy 105 000 főre tehető, ami a magyar anyanyelvű népesség 8,4%-át jelenti. A magyarul beszélő romák kétharmada szegregátumokban él.

Leíró, helyzetfeltáró jellegű elemzésünk három kérdésre összpontosít: (1) a magyarul beszélő roma népesség számára és területi elhelyezkedésére, (2) a szegregátumokban élők arányára a magyarul beszélő roma népességen belül és (3) a magyarul beszélő romák által lakott szegregátumok helyzetére. Mielőtt ezeket a kérdéseket tárgyalnánk, röviden bemutatjuk a SocioRoMap vizsgálatot, amiből a most közzétett adatok származnak.

1. A vizsgálatról és a magyar nyelvű romákra vonatkozó becslés módszertanáról

Másodelemzésünk a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet SocioRoMap¹ vizsgálatára támaszkodik. 2015 júniusa és 2016 márciusa között Románia összes önkormányzatára kiterjedő kérdőíves adatfelvételt hajtottunk végre. A válaszadási ráta meglehetősen magas, mintegy 98%-os volt. A 3181 önkormányzat közül 57 nem válaszolt a megkeresésünkre, vagy csak részleges adatokat szolgáltatott.

Az önkormányzatok szociális ügyosztályán dolgozókat arra kértük, hogy: (1) becsüljék meg a községükhöz/városhoz tartozó településeken a romák számát; (2) szolgáltatassanak adatokat a romákat érintő állandó és időszakos programokról; (3) azonosítsák be a romaszegregátumokat (telepek, romanegyedek, romatömbházak stb.); (4) szolgáltatassanak adatokat a romaszegregátumok helyzetéről. A kérdezés során kétfajta kérdőívet töltöttünk ki. Az első kérdőív a község/város egészére, a második a szegregátumokra vonatkozott. Ez utóbbiból annyit kellett kitölteni, ahány romaszegregátum volt az adott közigazgatási egységben.²

A vizsgálat az úgynevezett heteroidentifikáció módszerével dolgozott, vagyis külső (tipikusan nem a roma közösséghez tartozó) személyeket kértünk arra, hogy azonosítsák be a romákat és az általuk lakott övezeteket. A módszer korlátaival és az ezzel kapcsolatos etikai vitákkal természetesen tisztában vagyunk. A következőket érdemes ezzel kapcsolatban leszögezni: egyrészt a SocioRoMap nem tudományos alap kutatás, hanem alkalmazott jellegű társadalomkutatási program volt. A roma közösségek beazonosítását az indirekt diszkrimináció

¹ A SocioRoMap nevű programot a Norvég Alap *Szegénység elleni küzdelem Romániában* című kiírása finanszírozta (R025 számú pályázat). Lásd: socioromap.ro. Letöltés dátuma: 2020. 07. 28.

² A romaszegregátum fogalmát nem határoztuk meg előzetesen, de utólag a 15 személynél kisebb szegregátumokat kivágtuk az adatbázisból.

(*indirect discrimination*), illetve az ezt ellensúlyozó pozitív diszkrimináció (*affirmative action*) paradigmák indokolják, amelyek az elmúlt évtizedekben nyertek teret az integrációs politikákban és az emberi jogi diskurzusban. Ez a keret – szemben a klasszikus (közvetlen) diszkriminációs paradigmával – kifejezetten szükségessé teszi a hátrányos helyzetben lévő csoportok beazonosítását és az egyenlőtlenségek számszerűsítését. Konkrét célkitűzésünk volt, hogy egy olyan helyi roma közösségekre vonatkozó adatbázist hozzunk létre, ami lehetővé teszi az Európai Unió által finanszírozott romaprogramok monitorizálását. Másrészt a vizsgálat nem a romák „valódi”/„reális” számának meghatározására, csupán a „látható” roma közösségek feltérképezésére vállalkozott. A szociális, illetve a kulturális láthatóság között tettünk különbséget. A szociális láthatóság a társadalmi marginalitással függ össze és elmondható, hogy az előbb említett integrációs programok címzettjei valójában a szociálisan látható (marginális) roma csoportok. Adatbázisunkba szintén nagy eséllyel kerültek be a „kulturálisan látható” roma közösségek. Esetükben a láthatóság nem jelent feltétlenül marginalitást. Egyes „hagyományos” roma közösségek (Gáborok, kelderások stb.) kulturális szempontból nagyon is szembeötlőek, azonban sem a helyi közvélekedés, sem az objektív mutatók alapján nem tekinthetők marginálisnak. Szükséges kiemelni, hogy azok a romák, akiket sem marginális helyzetük, sem kulturális jellemvonásaik nem különböztetnek meg a többségtől, nagy eséllyel elkerülik a hatóságok „tekintetét”.

1. Táblázat. A SocioRoMap és a 2011-es népszámlálási adatok egymáshoz való viszonya Románia, Erdély, illetve a székelyföldi és a partiumi magyar tömbök településein

	Románia		Erdély		Etnopolitikai régiók ³			
					Székelyföldi tömb		Partiumi tömb	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Nincs számottevő roma népesség	1 426	44,8	338	28,6	23	19,0	8	8,7
Kevesebb roma a népszámláláshoz viszonyítva	89	2,8	31	2,6	2	1,7	1	1,1
Relatív konzisztencia	419	13,2	258	21,8	13	10,7	32	34,8
Több roma a népszámláláshoz viszonyítva	1 190	37,4	533	45,1	82	67,8	51	55,4
Adathiány	57	1,8	23	1,9	1	0,8	-	-
Összesen	3 181	100	1 183	100	121	100	92	100

Így értelmezhető az az adat, hogy 89 településen (amelyek elsősorban városi jellegűek) a SocioRoMap kevesebb romát mutatott ki, mint a népszámlálás. A jellemző azonban inkább az volt, hogy válaszadóink a népszámláláshoz viszonyítva több vagy legalább ugyanannyi romát jelentettek. Ez fokozottan igaz a két magyar tömbre, a Partiumra, illetve Székelyföldre, ahol a települések 55, illetve 68%-ában mutatott ki több romát a SocioRoMap a népszámláláshoz viszonyítva.

³ A régiókhoz leírás a <http://statistikak.erdelystat.ro/modszertan> oldalon található. Letöltés dátuma: 2020.07.28.

2. A magyarul beszélő roma népesség mérete és területi megoszlása

A vizsgálat során arra kértük tehát a válaszadóinkat, hogy becsüeljék meg a roma népesség számát az adott községhez/városhoz tartozó településeken. A kérdőívben pontosítottuk, hogy nem a romák népszámlálási számára vagyunk kíváncsiak, hanem arra, hogy a településen élők kiket tekintenek romának (függetlenül attól, hogy az illetők a népszámlálás során minek vallották magukat). Románia szintjén 1 232 797 romáról számoltak be a válaszadóink, ami a népszámlálás által kimutatott szám közel kétszerese. A felmérés adatai szerint ennek 37,7%-a, azaz 474 122 roma él Erdély (16 megye) területén, a népesség 7%-átalkotva. Az erdélyi romák az országos átlaghoz képest nagyobb arányban azonosultak a népszámlálás során a roma kategóriával, így a SocioRoMap itt „csupán” 1,7-szer több romát mutatott ki, mint a népszámlálás.

2. Táblázat. A romák száma és aránya a SocioRoMap vizsgálat és a 2011-es népszámlálás szerint Romániában, Erdélyben és az Erdélystat magyar etnopolitikai régiókban

		SocioRoMap-becslés (2015/2016)		Népszámlálás (2011)		Arány (I/III)
		Szám (I)	% (II)*	Szám (III)	% (IV)	
Románia		1 232 797	6,1	621 573	3,1	2,0
Erdély		474 122	7,0	270 686	3,9	1,7
Etnopolitikai régiók	Székelyföldi tömb	51 185	9,4	15 292	2,8	3,3
	Partiumi tömb	47 364	10,5	30 335	6,7	1,6
	Marosvásárhely vonzáskörzete	10 019	5,3	8 683	4,6	1,2
	Kolozsvár vonzáskörzete	7 060	1,7	8 341	2,0	0,8

* 2011-es népszámlálási adatok szerinti összlakossághoz viszonyítva

Ugyanezeket az arányokat megvizsgáltuk az Erdélystat által kialakított négy magyar etnopolitikai régióban is. Eszerint a székelyföldi tömbterületen 51 185, a partiumi tömbterületen 47 364 roma élt, a teljes népesség 9,4, illetve 10,5%-át adva. Az Erdélyhez viszonyított felülreprezentáltság elsősorban abból adódik, hogy a magyar tömbterületek rurális vagy kisvárosi jellegűek, a romák pedig ezekben a településkategóriákban általában véve felülreprezentáltak. A két magyar érdekeltségű nagyvárosi jellegű körzetben, Marosvásárhely, illetve Kolozsvár vonzáskörzetében a romák aránya alacsonyabb: 5,3, illetve 1,7%-os.

A SocioRoMap adatfelvétel és az ezt kiegészítő nyelvhasználatra vonatkozó becslés⁴ alapján Erdélyben a magyarul beszélő romák száma 104 861 személy, ez pedig a teljes erdélyi roma

⁴ A SocioRoMap adatfelvétel csupán a telepen élők esetében kérdezett rá a nyelvhasználatra. A telepen kívül élő romák nyelvhasználatát korábbi vizsgálatok és tereptapasztalat alapján becsültük. Hargita megyében a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet egy nemzetiségileg tagolt népesség-előreszámításhoz készített a romák számára vonatkozó adatfelvételt 2010-ben. Kovászna megyében a Kvantum Research a Megyei Tanács számára készített 2013-as adatfelvételére támaszkodtunk. Szatmár megyében az *Iskolák veszélyben*; Maros, Bihar, Szilágy és Kolozs megyékben pedig az Integro vizsgálata keretében kérdeztünk rá a romák nyelvhasználatára községi szinten. A mostani becslésben a telepen kívül élő

népesség 22,1%-át jelenti. Vagyis a magyarul beszélők a teljes roma népességen belül enyhén felülreprezentáltak a magyar anyanyelvűek arányához viszonyítva. A magyar anyanyelvű népességhez viszonyítva a magyarul beszélő romák aránya 8,4%-os.⁵

Szám szerint a legtöbb magyarul beszélő roma Szatmár (21 347), Maros (20 094), Kovászna (19 453), Hargita (19 297) és Bihar (15 070) megyében él. A romák között a magyarul beszélők Hargita (95%), Szatmár (75%) és Kovászna (69%) képeznek többséget, míg Bihar és Maros megyében arányuk közel egyharmados (33, illetve 30%). A magyar anyanyelvű népességen belül a romák aránya Szatmár (16,4%), Kovászna (12,7%), illetve Bihar (10,4%) megyében a legmagasabb. A romák Szatmár és Bihar megyében erősen, Hargita megyében enyhén felülreprezentáltak a magyar anyanyelvűek között.

3. Táblázat. Magyarul beszélő romák Erdély megyéiben

Megye	Összes roma		Magyarul beszélő romák		
	Száma	Népességen belüli aránya (%)	Száma ↓	Aránya a romákon belül (%)	Aránya a magyar anyanyelvűeken belül (%)
Szatmár	28 553	8,3	21 347	74,8	16,4
Maros	66 831	12,1	20 094	30,1	9,7
Kovászna	28 120	13,4	19 453	69,2	12,7
Hargita	20 359	6,5	19 297	94,8	7,4
Bihar	45 330	7,9	15 070	33,2	10,4
Szilágy	20 884	9,3	2 157	10,3	4,2
Brassó	55 993	10,2	2 105	3,8	5,3
Kolozs	24 064	3,5	1 685	7,0	1,6
Arad	33 652	7,8	1 131	3,4	3,1
Máramaros	13 654	2,9	760	5,6	2,4
Hunyad	14 936	3,6	515	3,4	3,4
Krassó-Szörény	13 475	4,6	329	2,4	12,5
Szeben	41 027	10,3	302	0,7	3,0
Temes	20 221	3,0	288	1,4	0,8
Beszterce-Naszód	20 254	7,1	181	0,9	1,3
Fehér	26 769	7,8	147	0,5	1,0
Erdély (16 megye)	474 122	7,0	104 861	22,1	8,4

romák számát a SocioRoMap adatbázisa alapján határoztuk meg és a fenti vizsgálatok alapján becsültük a magyarul beszélők számát.

⁵ A SocioRoMap vizsgálata arra kérdezett rá, hogy a romák „milyen nyelven beszélnek egymás közt”. Tisztában vagyunk a(z így meghatározott) magyarul beszélő és a magyar anyanyelvű népesség közötti különbséggel, a számítás végeredménye azonban közelíti a valóságot, miután a magyarul beszélő romák döntő többségének a magyar az anyanyelve.

A magyarul beszélő romák nagy többsége az Erdélystat által használt magyar érdekeltségű etnopolitikai régiókban él. 44%-uk (45 862) a székelyföldi, 33%-uk (35 109) pedig a partiumi magyar tömbben. A székelyföldi romák 89, a partiumi tömbben élők 74%-a magyar nyelvű. A partiumi tömbön belül a magyar nyelvűség egyértelműen erősebb a romák között, mint a lakosság egészében. Miközben a magyar anyanyelvűek aránya 54%-os volt 2011-ben, addig a romák 74%-a magyar nyelvű. Marosvásárhely vonzáskörzetében szintén jelentős a magyarul beszélő romák száma (6838) és a magyar nyelvhasználat szintén erőteljesebb a roma népesség körében (68%). Marosvásárhely vonzáskörzetével együtt a székelyföldi magyarul beszélő romák száma meghaladja az 50 000 főt és az összes erdélyi, magyarul beszélő roma 50%-át.

4. Táblázat. Magyarul beszélő romák Erdély etnopolitikai régióiban

Etnopolitikai régió	Összes roma		Magyarul beszélő romák		
	Száma	Népességen belüli aránya (%)	Száma	Aránya a romákon belül (%)	Aránya a magyar anyanyelvűeken belül (%)
Székelyföldi tömb	51 185	9,4	45 862	89,6	9,8
Patriumi tömb	47 364	10,5	35 109	74,1	15,1
Marosvásárhely vonzáskörzete	10 019	5,3	6 838	68,3	8,0
Kolozsvár vonzáskörzete	7 060	1,7	741	10,5	1,1
Egyéb	358 494	6,9	16 311	4,5	4,1
Erdély (16 megye)	474 122	7,0	104 861	22,1	8,4

Az erdélyi romák vonatkozásában tehát szintén helyénvaló két különálló magyar nyelvű tömbről beszélni, amelyek közül az egyik Székelyföldre terjed ki, Marosvásárhely vonzáskörzetét is magában foglalva (lásd 1. térkép), míg a másik a patriumi magyar tömb nagy részét foglalja magában (lásd 2. térkép).

Székelyföldön két városban, Sepsiszentgyörgyön és Marosvásárhelyen, illetve hét községben találunk ezer fő fölötti magyarul beszélő romát. A községek szintjén háromban, Nagyborosnyón, Újszékelyben és Bölönben van roma többség. Ez utóbbiban azonban román anyanyelvű (magyarul többségében nem beszélő) romákat találunk. Kovászna megyében a magyar nyelvű romák koncentrációja Sepsiszentgyörgy környékén a legnagyobb (3. térkép), Hargita megyében Udvarhelyszék nyugati és déli területein (4. térkép), Maros megyében pedig az Alsó Nyáradmentén (5. térkép). Románul beszélő romákat Háromszéken a Baróti-medencében (Bölönpatak, Székelyszáldobos, Magyarhermány) és Zágonban találunk. Marosvásárhely vonzáskörzetében román és romani nyelven beszélő romák egyaránt élnek, illetve romani nyelven beszélő közösségek Hargita és Maros megye székelyföldi tömbhöz tartozó részein is élnek szóróványosan.

5. Táblázat. Ezer főnél több magyar nyelvű romának otthon adó városok és községek Székelyföldön

Község/város	Összes roma	Magyarul beszélő roma	
		Szám	%
Sepsiszentgyörgy	3 490	3 490	100
Marosvásárhely	4 100	3 244	79,1
Korond	1 770	1 770	100
Nagyborosnyó	1 603	1 603	100
Újszékely	1 377	1 377	100
Siménfalva	1 241	1 241	100
Nagybacon	1 549	1 058	68,3
Makfalva	1 039	1 039	100
Ákosfalva	1 000	1 000	100

A partiumi magyar tömbben hat községben, illetve városban találunk 1000 fő fölötti magyarul beszélő romát, nevezetesen Székelyhídon, Szatmárnémetiben, Bihardiószegen, Margittán, Erdődön és Ákoson. Itt roma többségű közigazgatási egységet nem találunk, de igen jelentős a koncentráció az Érmellék déli részén Székelyhíd és Bihardiószeg környékén (lásd 6. térkép), illetve a Szatmárnémetitől délre eső községekben (7. térkép). Szilágy megye a patriumi tömbhöz tartozó részein (8. térkép) szintén jelentős számú roma él, többségük azonban nem beszél magyarul (többnyire a romani az anyanyelvük).

6. Táblázat. Ezer főnél több magyar nyelvű romának otthon adó városok és községek a Partiumban

Község/város	Összes roma	Magyarul beszélő roma	
		Szám	%
Székelyhíd	4 161	4 152	99.8
Szatmárnémeti	2 500	2 317	92.7
Bihardiószeg	1 800	1 719	95.5
Margitta	1 540	1 488	96.7
Erdőd	1 336	1 336	100
Ákos	1 117	1 117	100

A két tömbterületen kívül is jelentős számban találunk magyarul beszélő romákat (összesen 17 400 főt). Közülük sokan a partiumi magyar tömbhöz kapcsolódnak, de azon kívül élnek, mint az aranyosmeggyesi, apai, nagyváradi, nagyszalontai magyarul beszélő roma közösségek. Jelentős továbbá a Kis-, illetve Nagy-Küküllő mentén (Dicsőszentmárton, illetve Segesvár körül) a magyarul (is) beszélő romák száma. Emellett olyan nagy lélekszámú roma közösségekben jelentettek magyarul beszélő kisebbséget, mint Négyfalu, Nagybánya, Szászrégen, Brassó vagy

Resicabánya. Arad és Kolozs megyében falusi és kisvárosi környezetben egyaránt találunk részben vagy egészében magyarul beszélő roma közösségeket.

3. A szegregátumokban élők aránya

Románia szintjén összességében 2315 szegregátumot azonosítottunk be 1121 közigazgatási egységben. Az adatok alapján ezekben 177 525 háztartásban 723 469 roma élt, az összes roma 58,7%-a. Erdélyben a romák 63,5%-a, 300 930 személy él szegregátumban. A magyarul beszélő romák között a szegregátumokban élők aránya összességében ennél is magasabb, 65,2%-os. Ez azt jelenti, hogy a 69 035 magyarul beszélő roma él a szegregátumokban.

7. Táblázat. A szegregátumban élők száma és aránya az összes és a magyarul beszélő romák között

		Szegregátumban élők		Szegregátumban élő magyarul beszélők	
		Száma	Aránya	Száma	Aránya
Legalább 20%-ban magyar megyék	Szatmár	20 599	72,1	14 263	66,8
	Maros	40 693	60,9	11 637	57,9
	Kovászna	19 750	70,2	11 413	58,7
	Hargita	10 235	50,3	9 729	50,4
	Bihar	36 112	79,7	13 286	88,2
	Szilágy	16 481	78,9	1 535	71,2
Etnopolitikai régiók	Székelyföldi tömb	28 539	55,8	23 762	51,7
	Patriumi tömb	38 280	80,8	25 906	73,8
	Marosvásárhely vonzáskörzete	8 772	87,6	4 676	68,4
	Kolozsvár vonzáskörzete	4 420	62,6	479	64,6
Erdély		300 930	63,5	68 371	65,2
Románia		723 469	58,7	69 035	65,4

Jelentősek a területi különbségek. Míg ugyanis Székelyföldön a romák „csak” valamivel több mint fele él szegregátumban, addig ez az arány a partiumi tömbben 74%-os. Érdekes azt is kiemelni, hogy a két magyar érdekeltségű etnopolitikai régióban a magyarul beszélő romák kisebb, azokon kívül azonban nagyobb arányban élnek szegregátumokban az ugyanitt élő teljes roma népességhez viszonyítva.

4. A dominánsan és részben magyar nyelvű szegregátumok helyzete

A Romániában beazonosított 2315 szegregátumból 1331 található Erdélyben, további 615 Havasalföldön (Munténia, Olténia, Dobrudzsa), 326 Moldvában, 33 pedig Bukarestben és Ilfov megyében. Összesen 440 szegregátum esetében regisztráltunk jelentős mértékű (15% feletti) magyar nyelvhasználatot, ami a romániai szegregátumok 19, az erdélyiek 33%-át jelenti. A magyar nyelvet használó szegregátumokat két kategóriába osztottuk: dominánsan magyar nyelvű és részben magyar telepekre. Az első esetben nemcsak hogy a többség beszél magyarul, hanem a magyar a legelterjedtebb nyelv. A második esetben a szegregátumban élők legalább 15%-a beszél magyarul, de a magyar nem a legelterjedtebb nyelv. A továbbiakban a szegregátumok helyzetét ebben a felosztásban, vagyis a dominánsan és részben magyar nyelvű telepek szerint tárgyaljuk.

8. Táblázat. Magyar nyelvhasználat a szegregátumokban

	Szegregátumok	
	Száma	Aránya (%)
Románia	2 315	100,0
Erdély	1 331	57,5
Magyar nyelvhasználat (legalább 15%-os)	440	19,0
Dominánsan magyar nyelvű	289	12,5
Részben magyar nyelvű	151	6,5

A dominánsan magyar nyelvű szegregátumok száma 289 (az összes romániai szegregátum 12,5, az erdélyi szegregátumok 21,7%-a). Érdemes kiemelni, hogy ezek közül 158 szegregátumban kizárólagos a magyar nyelvhasználat, vagyis az itt élők nagy többsége nem is beszél más nyelven, mint magyarul. 151 dominánsan nem magyar nyelvű szegregátumban regisztráltunk erős magyar nyelvi jelenétet. Ebből 20 esetben a romani, 48 esetben a román nyelv volt a domináns, további 77 szegregátum pedig háromnyelvű volt.

4.1. A szegregátumok mérete

Népességszám szerinti kategóriákba rendezve láthatjuk, hogy a dominánsan vagy részben magyar nyelvű szegregátumok a romániai és az erdélyi átlagnál kisebbek. A dominánsan magyar nyelvű szegregátumok 61%-a 150 fő, 84%-a 300 fő és 95%-a 600 fő alatti. A 600 fő fölötti magyar nyelvű szegregátumok aránya pedig 5%, száma 14. A 600 fő fölötti, dominánsan magyar nyelvű telepek a következők: a marosvásárhelyi Hidegvölgy (2500 személy), a székelyhídi Dankó Pista (1870), a sepsiszentgyörgyi Őrkő (1830), a diószegi Sziget (1620), a nagyborosnyói Cigányrét (1222), az erdődi (1135) és az ákosi (920) cigánytelep, a gelencei Cigányszer (860), az ozsdolai Kishilib (770), a margittai Oncsa-telep (758), a sepsikőröspataki (689) és tasnádi (650) cigánytelepek, illetve a csedregi Tanya (638).

A csak részlegesen magyar nyelvű szegregátumok a dominánsan magyar nyelvűeknél átlagosan nagyobbak, az országos és az erdélyi átlagnál viszont kisebbek. A 150 fő alatti

szegregátumok aránya 48, a 300 fő alattiaké 77, a 600 fő alattiaké 91%. A 600 fő fölötti telepek aránya 9%, száma pedig 14. A nagy méretű, részben magyar nyelvű szegregátumok a következők: a kolozsvári Patarét (3000 személy), a tordai (1200) és a székelyszáldobosi (1124) cigánytelepek, a marossárpataki Szerbia (996), a zágoni Lingurár-telep (850), a bonyhai Cigánysereg (829), a vadászi Gödör (800), a mezőbándi Kis Telep (780), a hiripi cigánytelep (643) a nagybányai Ferenizu/Alsófernezely (631), a segesvári Parângului utcai telep (627), illetve a héjjasfalvi cigánytelep (624).

9. Táblázat. A szegregátumok megoszlása a szegregátum mérete szerint

Méret (népességszám)	Dominánsan magyar nyelvű		Részben magyar nyelvű		Erdély		Románia	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
900 fölött	7	2,4	5	3,3	44	3,3	164	7,1
601–900	7	2,4	9	6,0	56	4,2	134	5,8
301–600	31	10,7	21	13,9	152	11,3	335	14,5
151–300	69	23,9	43	28,5	289	21,6	479	20,7
150 alatt	175	60,6	73	48,3	800	59,7	1 203	52,0
Összesen	289	100,0	151	100,0	1 341	100,0	2 315	100,0

A fenti összefüggések a telepen élő népesség megoszlásaiban is megmutatkoznak. A dominánsan magyar nyelvű szegregátumokban élők 20, a részben magyar szegregátumokban élők 21%-a él 900 fő fölötti telepen, miközben az országos arány 39%-os. Ezzel szemben a dominánsan magyar szegregátumban élők 22, a részben magyar szegregátumokban élők 15%-a lakik kicsi, 150 fő alatti telepeken, míg az országos arány csak 12%.

10. Táblázat. A szegregátumokban élők megoszlása a szegregátum mérete szerint

Méret (népességszám)	Dominánsan magyar nyelvű		Részben magyar nyelvű		Erdély		Románia	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
900 fölött	11 098	19,7%	8 329	21,0%	78 031	25,8	285 360	39,4%
601–900	5 041	8,9%	6 519	16,5%	41 173	13,6	101 352	14,0%
301–600	12 365	21,9%	9 071	22,9%	63 492	21,0	144 552	19,9%
151–300	15 279	27,1%	9 752	24,6%	63 636	21,1	107 212	14,8%
150 alatt	12 661	22,4%	5 919	15,0%	55 973	18,5	86 368	11,9%
Összesen	56 444	100,0%	39 590	100,0%	302 305	100,0%	724 844	100,0%

4.2. A szegregátumok regionális és településtípusok szerinti elhelyezkedése

A dominánsan magyar nyelvű szegregátumok 92%-a a magyar érdekeltségű etnopolitikai régiókban, vagyis a székelyföldi és a partiumi tömbben, illetve Marosvásárhely vonzáskörzetében található. A maradék 23 dominánsan magyar nyelvű szegregátum többsége a magyar tömb régiók szélén található, azokhoz kapcsolódik. Ilyenek a Partiumban a nagyváradi (Voltaire utcai, egykori Cinka Panna), a nagyszalontai, az apai, Aranyosmeggyes falvain lévő szegregátumok, illetve Székelyföldre kapcsolódva a galócasi, gyergyóvárhelyi, illetve a Küküllőszéplak, Gernyeszeg, Balavásár, Vajdaszentivány községekben lévő magyar nyelvű telepek.

A részben magyar nyelvű telepek esetében már jóval összetettebb a kép. Jelentős számban találunk ilyeneket Marosvásárhely vonzáskörzetében, illetve a partiumi tömbben is (ez utóbbiban elsősorban Szilágy megye magyar többségű területein), azonban a részben magyar nyelvű szegregátumok nagy többsége a magyar tömbterületeken kívül található, közülük kettő egyenesen Románia Erdélyen kívüli részén (Râmnicu Vâlcea, illetve Comănești-en).

11. Táblázat. A dominánsan és részben magyar nyelvű telepek elhelyezkedése

		Dominánsan magyar nyelvű		Részben magyar nyelvű	
		Szám	%	Szám	%
Etnopolitikai régió	Székelyföldi tömb	146	50,5	5	3,3
	Partiumi tömb	112	38,8	23	15,2
	Marosvásárhely vonzáskörzete	8	2,8	14	9,3
	Egyéb Erdély	23	8,0	107	70,9
	Erdélyen kívül	0*	0,0	2	1,3
Település-típus	Falu	222	76,8	98	64,9
	Város	67	23,2	53	35,1
Magyarok aránya	Magyar dominancia (75% felett)	164	56,7	7	4,6
	Magyar többség (50–75%)	57	19,7	24	15,9
	Paritásos kisebbség (35–50%)	30	10,4	20	13,2
	Kisebbség (20–35%)	26	9,0	38	25,2
	Szórvány (20% alatt, 200 fő fölött)	7	2,4	44	29,1
	Nincs magyar jelenlét	5	1,7	18	11,9

* Négy dominánsan magyar nyelvű szegregátum található a Bakó megyéhez tartozó Gyimesbükk községben, ami azonban az Erdélystat által meghatározott székelyföldi tömbhöz tartozik.

Ugyanez a tendencia mutatkozik meg, amennyiben a magyarok aránya szerinti kategóriákba helyezzük a szegregátumokat. A dominánsan magyar szegregátumok 76,4%-a magyar többségű településen van és csupán 4% olyan településen, ahol a magyarok aránya 20% alatti. Ezek közül a legjelentősebbek az erdélyi, az apai és az aranyosmeggyesi szegregátumok, de néhány kisméretű szegregátumtól eltekintve ezek is a tömbterületeken vagy azok közelében

vannak. A csak részben magyar nyelvű telepek ezzel szemben zömében nem magyar többségű településeken találhatók, 29%-uk egyenesen magyar szempontból szórványnak számító közigazgatási egységekben, illetve 12%-uk olyan községekben és városokban, ahol amúgy nincs is számottevő magyar jelenlét. A magyar tömbterületeken kívüli szegregátumok többféleképpen létrejöhetnek. Az alábbi folyamatokat érdemes megkülönböztetni:

1. Az államszocializmus alatt a romák jelentős hányada mezőgazdasági idénymunkásként járta az országot. Egyes roma csoportok egy-egy ilyen mobilitási folyamat során „ragadtak” a magyar nyelvterületen kívül és használják (legalábbis részben) ma is a magyar nyelvet.
2. Még nagyobb arányban volt jellemző az ipari munkavállalás, elsősorban Dél-Erdély nehéz- és bányaiipari térségeiben. Resicabányára például Szatmár megyei magyarul beszélő romák érkeztek tömegével és használják mai napig a magyar nyelvet.
3. A posztkommunista periódusban különböző marginális erőforrásokra épült jelentős roma migráció. Így például a kolozsvári Patarét személtlerakója mellett (a „rámpán”) 2010 után néhány évig elkülönülő csoportot alkottak a Hargita megyéből származó, kizárólag magyar nyelven beszélő roma családok.
4. Szintén jellemző volt egyes magyarul is beszélő roma csoportok, mint például az eredetileg Maros megyei Gáborok spontán „kirajzása”. Az alkalmankénti magyar nyelvhasználat körükben is fennmaradt.
5. Végül felvethető, hogy az önkormányzati alkalmazottak több esetben valójában romungro dialektusokat kategorizálhattak magyarként. Râmnicu Vâlcea esetében például nagy valószínűséggel ez történt. A kérdéses szegregátumban élőket magyar cigányokként („*țigani/romi unguri*”) tartja számon a helyi közvélekedés, akikről az önkormányzati alkalmazott az utólagos ellenőrzés során is azt állította, hogy egymás közt magyarul, vagyis a „saját nyelvükön beszélnek” („*între ei vorbesc limba lor*”). A kutatás során nem volt lehetőség ugyan átfogó terepszemlére, de ez esetben feltételezhető, hogy interjúalanyunk a romungro nyelvjárást értelmezte magyarként.

Településtípust tekintve a dominánsan magyar nyelvű szegregátumok esetében a városi jellegűek alacsonyabb arányt képviselnek (23%) az országos átlagnál (27%). A részben magyar nyelvű telepek esetében viszont – éppen a fent említett migrációs folyamatok eredőjeként – nagyobb arányban találunk városi telepeket (35%).

4.3. A szegregátumok településen belüli helyzete

A szegregátumok lakóit többnyire fokozott társadalmi elkülönülés jellemzi, ami térben is megnyilvánul. A lakókörnyezet általában szegényesebb: az épületek külleme, elrendezése elüt a domináns környezeti mintától. A térbeli elkülönülésnek és az elszigeteltségnek ugyanakkor vannak fokozatai. A legnagyobb elszigeteltséget talán a kizárólag vagy többségében romák által lakott falvak csoportja jelenti. Ilyenből Románia szintjén 63-at regisztráltunk, döntő többségüket (53-at) Erdélyen kívül. Erdélyben 10 romák által lakott falut írtunk össze, köztük olyanokat, mint a Kovászna megyei Hete, illetve Bölönpatak (ezek román nyelvű szegregátumok). A dominánsan vagy részben magyar jellegű szegregátumok esetében ez a típus nem jellemző. A Siménfalvához tartozó Kiskedét, illetve Magyarbükköst minősítették

válaszadóink roma többségű településnek. Egy következő kategória a településen kívül található szegregátum. A dominánsan magyar nyelvű telepek 3,8, a részben magyar telepek 2,6%-a ilyen, míg 63, illetve 52% a település szélén helyezkedik el. A dominánsan magyar nyelvű telepek esetén ez utóbbi arány nemcsak az országos, de az erdélyi átlagot is meghaladja. A periferikus elhelyezkedés egy másik mutatója az iskolától való távolság. Ez a távolság a dominánsan magyar szegregátumok 3,4, a részben magyar nyelvűek 7,3%-a esetében meghaladja a 30 perces gyalogutat. Az előbbi alacsonyabb, az utóbbi magasabb az erdélyi, illetve a romániai átlagnál.

12. Táblázat. A dominánsan és részben magyar nyelvű telepek településen belüli helyzete

		Dominánsan magyar nyelvű		Részben magyar nyelvű		Erdély (%)	Románia (%)
		Szám	%	Szám	%		
A szegregátum elhelyezkedése	A településen belül	94	32,5	67	44,4	36,8	44,6
	A település szélén	183	63,3	79	52,3	58,7	49,4
	A településen kívül	11	3,8	4	2,6	3,8	3,2
	Roma többségű falu	1	0,3	1	0,7	0,7	2,8
30 percnél hosszabb távolság az iskoláig		10	3,4	11	7,3	6,7	5,8
„No go zone” (A településen élők kerülnek a szegregátumot)		81	28,5	34	23,4	20,6	15,7

A fizikai elszigeteltség mellett gyakori a szegregátumban élőkkel szembeni társadalmi távolságtartás is. A többséghez tartozók gyakran úgynevezett „no go zone”-ként reprezentálják a szegregátumot, ahová úgymond nem tanácsos belépni.⁶ Ez nyilván nem csupán az illető övezettel, hanem az ott lakókkal szemben is távolságtartásra utal. Országos szinten a szegregátumok 16%-a, Erdélyben pedig 21%-uk jelenik meg ilyen „no go zone”-ként a helyi többség számára. A magyar nyelvű telepek esetében ez az arány jóval magasabb, a dominánsan magyar telepek esetében az országos arány majdnem duplája. Összességében elmondható tehát, hogy a magyar nyelvet is használó telepek elhelyezkedése az országoshoz viszonyítva nagyobb arányban periferikus (ezek jellemzően a település szélén találhatók), az itt élőkkel szemben pedig nagyobb mértékű a többségiek térhasználatában is megmutatkozó társadalmi távolságtartás.

4.4. A háztartások átlagos mérete, lakástípus, zsúfoltság, infrastrukturális ellátottság

A 2011-es népszámlálás eredményei alapján Romániában az össznépességre kiszámított átlagos háztartásméret 2,7, míg a roma háztartások esetében ugyanez a mutató 4,5 személy

⁶ Abban az esetben tekintettük „no-go zone”-nak a telepet, ha a megkérdezett hivatali alkalmazott szerint „a nem ott élők többsége – ha teheti – elkerüli a területet”.

volt. A SocioRoMap az országos átlagnál magasabb, a népszámlálási roma átlagnál némileg alacsonyabb háztartásméretet mutatott ki.

13. Táblázat. A háztartások átlagos mérete

	Dominánsan magyar nyelvű		Részben magyar nyelvű		Erdély		Románia	
Átlagos háztartásméret	4,23		4,18		4,24		4,29	
Háztartásméret az országos és a népszámlálási roma átlaghoz viszonyítva								
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám *	%
Országos átlag (2,7) alatt	27	9,4	18	12,2	164	12,4	287	12,6
Országos és roma átlag (2,8–4,4) között	159	55,6	74	50,0	674	50,9	1 103	48,4
Roma átlag (4,5) fölött	100	35,0	56	37,8	487	36,7	890	39,0

* Az érvényes válaszokra számolt százalékok

Ugyanakkor a háztartás méretét tekintve a magyar nyelvet használó szegregátumok nem mutattak jelentős eltérést az országos és az erdélyi értékhez viszonyítva: a részben magyar telepek esetében az átlagos háztartásméret 4,18; míg a dominánsan magyar telepek esetében 4,23. Ezek (hasonlóan az országos és az erdélyi értékhez) kis mértékben elmaradtak a népszámlálás által kimutatott roma háztartásméretéhez viszonyítva.

Miután a beazonosított szegregátumok többsége falusi jellegű, a legtöbb lakóépület értelemszerűen magánházjellegű, míg a városi telepek jelentős részében tömbházakban laknak a romák. Az extrém marginalitás fontos mutatója azonban, ha a telepeken a lakóépületek többsége improvizált jellegű (sátor, deszka-, bádogg-, műanyag- vagy kartontákolmány, netán lakássá alakított ipari létesítmény). Országosan az improvizált lakóépületek által dominált telepek aránya 7,3, az erdélyi, illetve a részben magyar nyelvű telepek esetében 10–10%, míg a dominánsan magyar nyelvű telepeknél 15%. Vagyis ezen mutató alapján is a magyar nyelvű romák fokozott marginalitása mutatkozik meg.

A SocioRoMap felmérés az egyes telepek általános helyzetére vonatkozott. Így nehéz volna telepek szintjén zsúfoltsági rátát számolni. Rendelkezünk viszont olyan megközelítő adatokkal, amelyekre alapozva körvonalazni tudjuk az egyes szegregátumokra vonatkozó összképet. A zsúfoltsági mutató meghatározásakor három indikátort vettünk figyelembe, nevezetesen: (1) a családmagok vonatkozásában jellemző lakáshelyzetet (egy szobát több családmag használ, egy szobát egy családmag használ, egy családmag több szobát használ); (2) a háztartások átlagos méretét; (3) a konyha meglétét vagy hiányát. Ezen változók kombinálásával létrehoztunk egy szintetikus mutatót, amely a háztartások zsúfoltságát mutatja a telepek szintjén.⁷ Ez alapján elmondható, hogy különösen a dominánsan magyar nyelvű telepek helyzete kedvezőtlenebb ebben a vonatkozásban, 35%-uk esetében ugyanis jellemző az extrém zsúfoltság (pl. több család él egy szobában, vagy 4 személynél nagyobb család él egy

⁷ A mutató felépítését lásd Horváth István – Kiss Tamás (2017): *Ancheta expertilor locali privind situatia romilor pe unitati administrative teritoriale*. In Horváth István (ed.): *Raport de cercetare SocioRoMap. O cartografie a comunitatilor de romi din Romania*. ISPMN, Cluj, 102.

konyha nélküli egyszobás lakásban stb.). A részben magyar nyelvű szegregátumok esetében a helyzet az erdélyi és a romániai átlaghoz hasonló.

14. Táblázat. A szegregátumok megoszlása a háztartások zsúfoltsága szerint

	Dominánsan magyar nyelvű	Részben magyar nyelvű	Erdély	Románia
Extrém zsúfoltság	35,3	25,2	27,0	24,5
Nagyon zsúfolt	26,6	27,2	21,9	20,3
Zsúfolt	15,9	17,2	16,0	15,9
Átlagos, elfogadható	20,1	30,5	31,8	34,2
Nincs adat	2,1	0,0	3,2	5,1

A marginalitás talán legfontosabb mutatója a háztartások infrastrukturális ellátottsága, amire a SocioRoMap vizsgálat szintén rákérdezett. Az eredmények alapján ugyancsak a dominánsan magyar nyelvű telepeken lévő háztartások kedvezőtlenebb helyzete rajzolódik ki, mégpedig elsősorban a melegvíz- és fürdőszoba-ellátottság, illetve a kanalizálás tekintetében. Az áram- és vízellátottság, illetve a konyha tekintetében kisebb mértékű a lemaradás.

15. Táblázat. A szegregátumokban lévő háztartások infrastrukturális ellátottsága (%)

	Dominánsan magyar nyelvű szegregátumok	Részben magyar nyelvű szegregátumok	Erdély	Románia
Háztartások száma*	14 206	10 107	73 152	167 913
Elektromos áram	79,7	75,9	81,3	85,7
Folyóvíz	25,1	27,6	28,3	29,6
Kanalizálás	10,3	18,8	15,0	16,0
Melegvíz	2,4	9,3	6,2	8,5
Fürdőszoba	11,8	17,3	15,3	17,3
Konyha	39,3	37,5	39,2	42,6

* A táblázat azon telepek adatait összegzi, ahonnan érvényes választ kaptunk a kérdésre.

A dominánsan magyar nyelvű szegregátumok esetében a község egészéhez viszonyított relatív infrastrukturális depriváció is hangsúlyozottabb⁸ (azaz a telep és környezete közötti infrastrukturális ellátottságban megmutatkozó különbség nagyobb). A súlyosan hátrányos helyzetű telepek aránya 40%-os, szemben az országos 28 és az erdélyi 33%-kal. A dominánsan magyar nyelvű telepek csupán 8%-ában egyezik meg az infrastrukturális ellátottság a község egészével, és olyan helyzetet nagyon ritkán találunk, ahol annál kedvezőbb lenne.

⁸ A mutató felépítését lásd uo., 113.

**16. Táblázat. Az infrastrukturális ellátottságban megmutatkozó relatív depriváció
(A szegregátum helyzete a községhez képest)**

	Dominánsan magyar nyelvű		Részben magyar nyelvű		Erdély (%)	Románia (%)
	Szám	%	Szám	%		
Súlyosan hátrányos helyzet	113	39,8	40	27,6	33,4	27,5
Hátrányos helyzet	145	51,1	74	51,0	50,7	52,0
A község egészével megegyező	23	8,1	29	20,0	14,7	18,4
A község egészénél kedvezőbb	3	1,1	2	1,4	1,2	2,0

A közösségi infrastruktúra tekintetében szintén kedvezőtlenebb helyzetben vannak a magyar nyelvű telepök. A dominánsan magyar telepök 26%-ában egyáltalán nincs aszfaltozott vagy kövezett út, 42%-ában nincsen csapadékot elvezető árokrendszer és 23%-ában egyáltalán nincs közvilágítás. Ezek az arányok a részben magyar nyelvű telepök esetében 21, 37 és 12%.

17. Táblázat. Községi infrastruktúra

	Dominánsan magyar nyelvű	Részben magyar nyelvű	Erdély	Románia
Nincs kövezett vagy aszfaltozott út	26,4	21,4	21,0	19,6
Nincs csapadékvíz elvezető árokrendszer	41,9	37,2	37,3	39,1
Nincs közvilágítás	22,9	11,7	14,8	13,3

5. Összegzés

A SocioRoMap vizsgálat a következő fontos összefüggésekre mutatott rá:

- Összesen mintegy 105 ezer magyar nyelvű roma él Erdélyben, vagyis a magyar anyanyelvű népességen belül a romák aránya magasabb az országos és az erdélyi átlagnál.
- Két kiterjedt magyarul beszélő roma tömről beszélhetünk Erdélyben. Az egyik Székelyföldön helyezkedik el és magában foglalja Marosvásárhely vonzáskörzetét, a másik a partiumi magyar tömb nagy részére terjed ki. A székelyföldi magyarul beszélő roma tömb valamivel nagyobb (mintegy 50 ezres), de a két tömb méretében majdhogynem azonos súlycsoportot képvisel.
- A Partiumban a magyarul beszélő népességen belül a romák aránya magasabb, közel 15%-os, de Székelyföldön is megközelíti a 10%-ot.

- Szép számmal találunk magyarul beszélő romákat a magyar tömbterületeken kívül is, elsősorban az államszocialista és a posztszocialista periódus migrációs folyamatainak következtében.
- A magyarul beszélő romák kétharmada szegregátumokban él. A szegregátumokban élők aránya magasabb az országos aránynál. E tekintetben különbség van a partiumi és a székelyföldi terület között. Az előbbiben a magyarul beszélő romák nagyobb aránya él telepen.
- Mintegy 440 szegregátumban regisztráltunk erőteljesen magyar nyelvi jelenlétet. 289 telepen domináns a magyar nyelvhasználat, ezeken a romák többsége nem is beszél a magyaron kívül más nyelvet. További 151 telepen nem domináns, de erős a magyar nyelvhasználat. Az első kategóriába eső szegregátumok döntően a magyar tömbterületeken, a második kategóriába esők döntően azokon kívül találhatók.
- A magyar domináns szegregátumok átlagban kisebbek, nagyobb arányban találhatók falun. A részben magyar telepek ezzel szemben az átlagnál nagyobb eséllyel városi jellegűek.
- A magyar nyelvű telepeket a többi szegregátumhoz viszonyítva is fokozott marginalitás jellemzi, ez a tendencia pedig a domináns magyar nyelvű telepek esetében fokozottan nyilvánul meg. Ez a marginalitás megmutatkozik a lakóépületek jellegében, zsúfoltságában és az infrastrukturális ellátottságban.
- Ezzel összefüggő, de különböző jelenség a magyar nyelvű szegregátumok és (szintén magyar nyelvű) környezetük közötti nagyobb társadalmi távolság és egyenlőtlenség. Ez nyilvánul meg a fokozott infrastrukturális deprivációban, illetve a térhasználati mintázatokban. A magyar nyelvű romák által lakott telepek nagyobb eséllyel találhatók a település periferiáján és jelennek meg a nem roma többséghez tartozók számára egyfajta „no go zone”-ként.

Közzététel: 2020. október 8.

További információ: Horváth István – Kiss Tamás (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet) (info@erdelystat.ro).

A térképeket Székely István Gergő készítette.

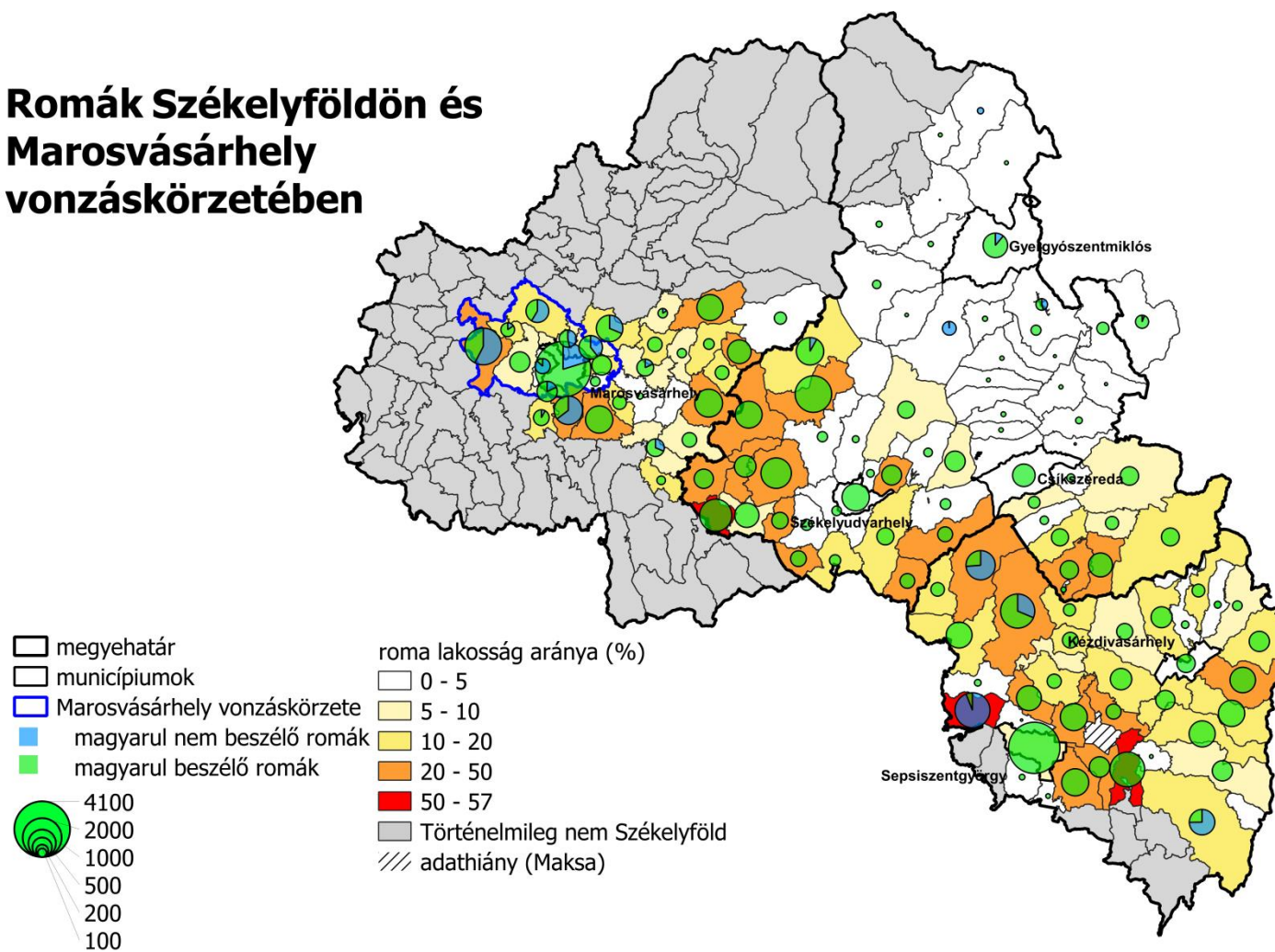
Korábbi Erdélystat-közlemények és -elemzések, módszertani leírások megtalálhatók a www.erdelystat.ro honlapon.

Előzetes igénylés után közleményeinket, elemzéseinket e-mailen elküldjük Önnek a megjelenés időpontjában. Erre vonatkozó igényét az info@erdelystat.ro e-mail címen jelezheti.

6. Térképek

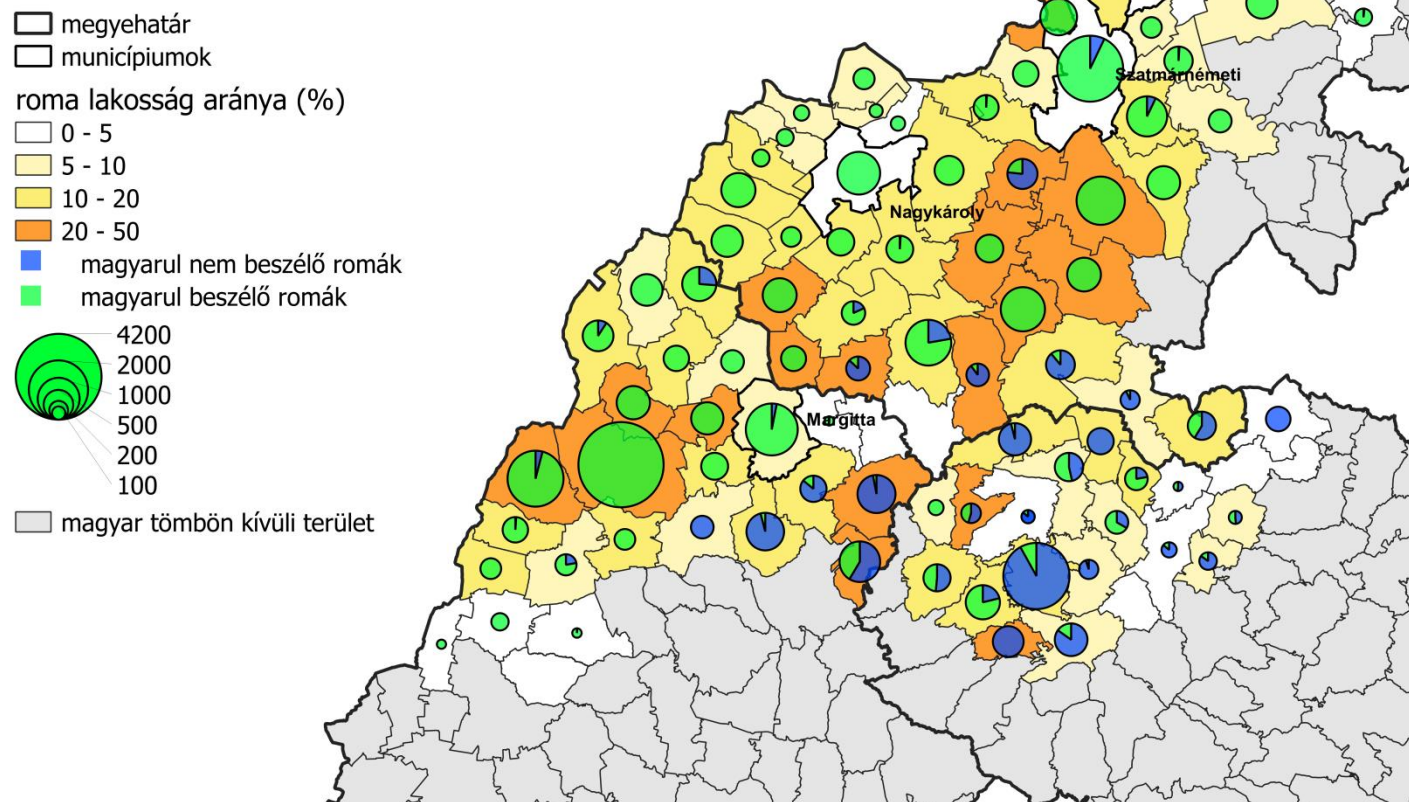
1. Térkép

Romák Székelyföldön és Marosvásárhely vonzáskörzetében

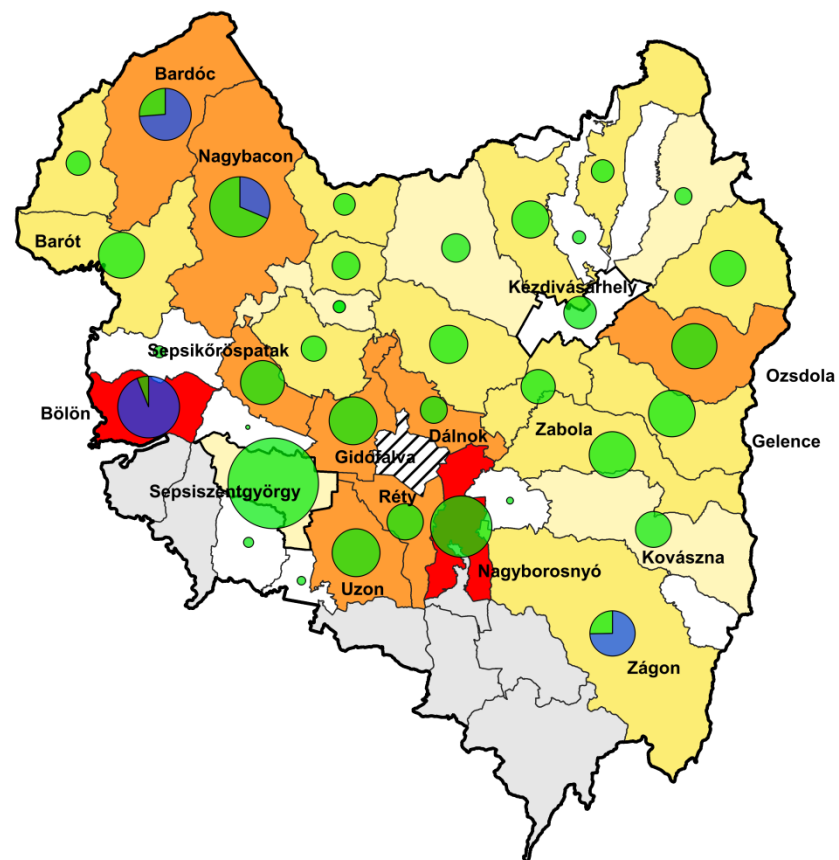
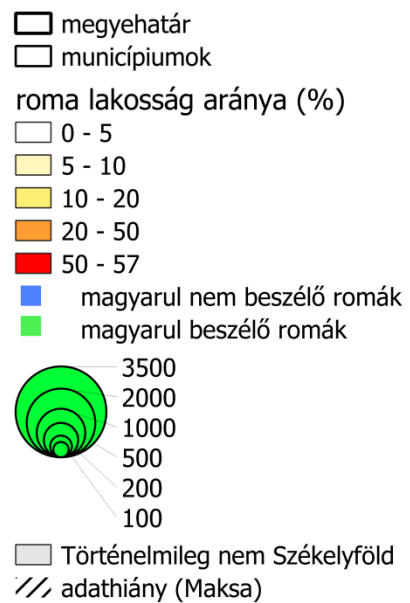
2. Térkép

Romák a partiumi magyar tömbben

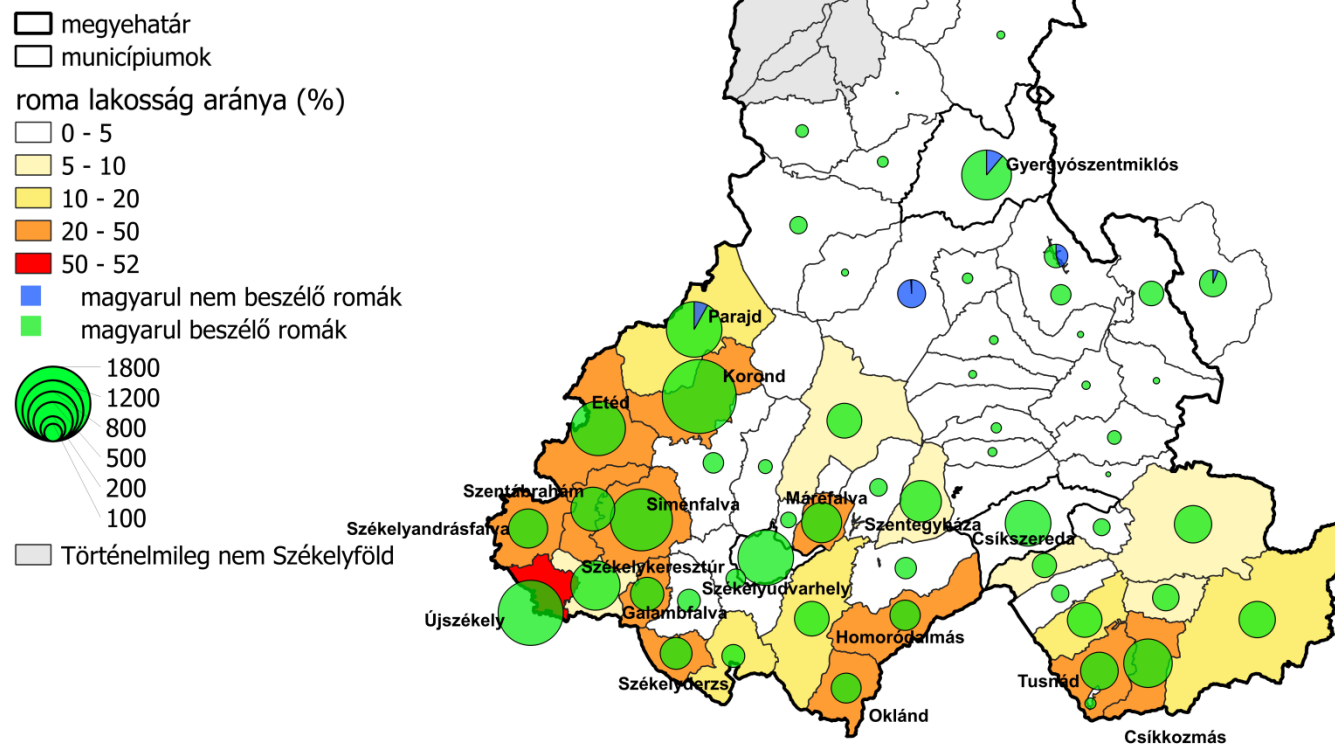
3. Térkép

Kovácszna megye

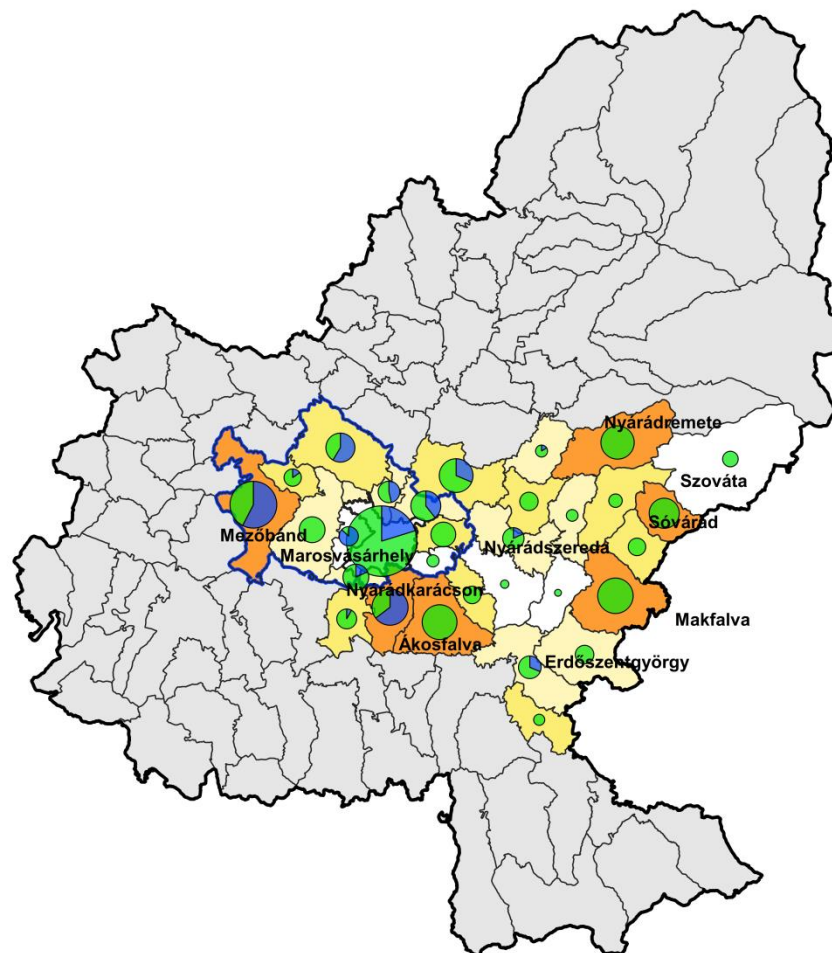
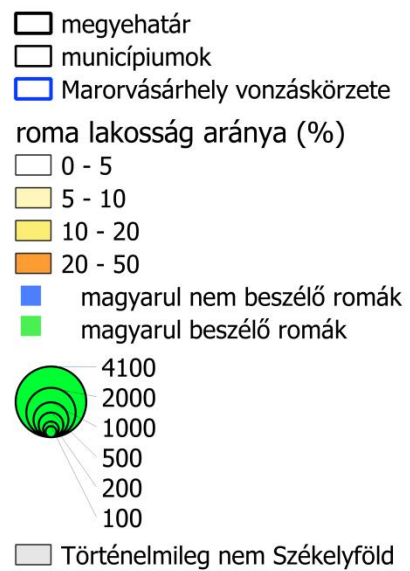
4. Térkép

Hargita megye

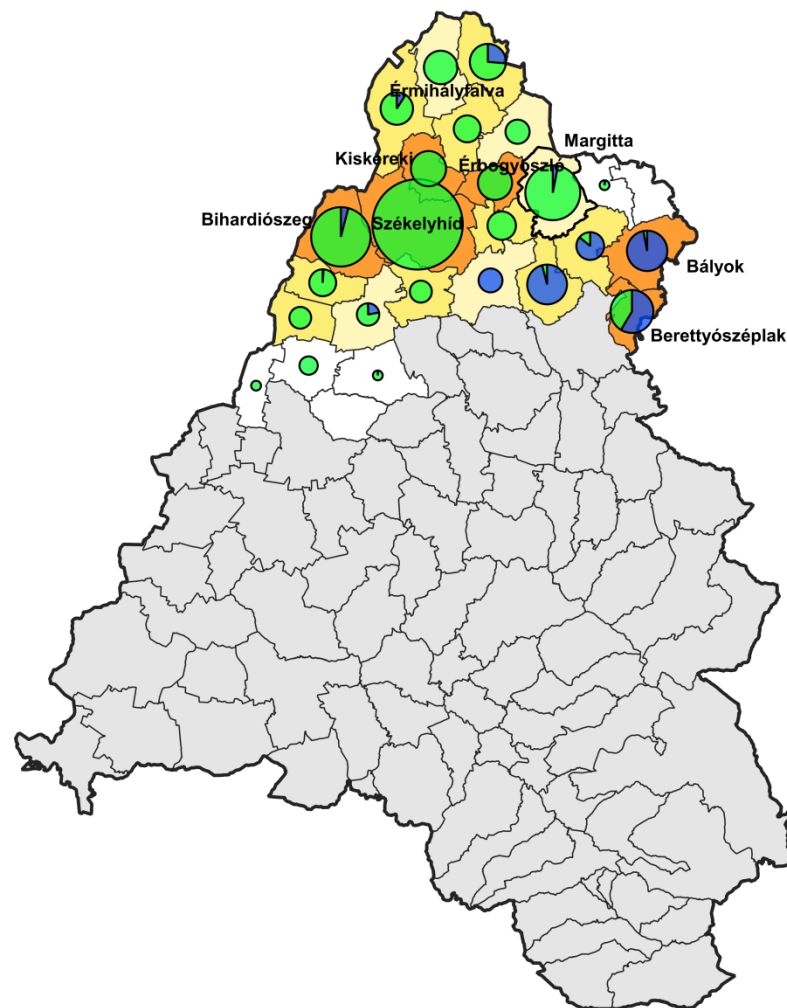
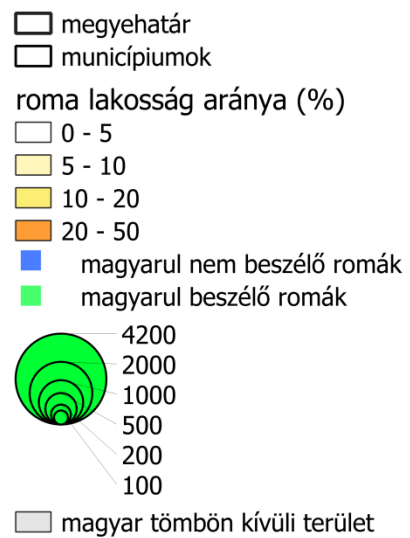
5. Térkép

Maros megye

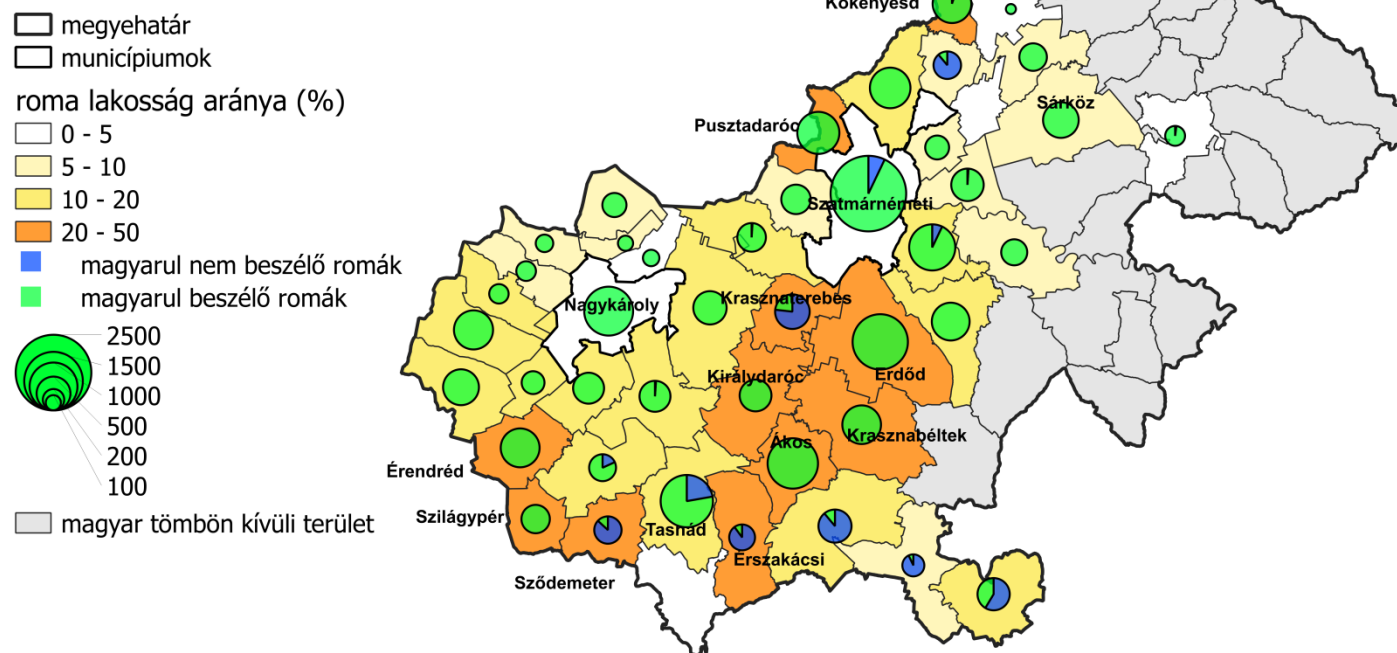
6. Térkép

Bihar megye

7. Térkép

Szatmár megye

8. Térkép

Szilágy megye

